

Володимир Кісіль

**ДЖЕРЕЛА ДО ІСТОРІЇ ЦЕРКВИ
У ТОМАХ «СВОДНОЙ ГАЛИЦКО-РУССКОЙ
ЛЕТОПИСИ СЪ 1600 ПО 1700 ГОДЪ»
А. ПЕТРУШЕВИЧА**

Розглянуто різні типи джерел до історії церкви, які були опубліковані А.Петрушевичем у 2-ох томах «Сводной Галицко-Русской летописи с 1600 по 1700 год». Показано їх структуру та особливості окремих типів, проаналізовано інформативний потенціал, місцезнаходження та важливість, як матеріалів для вивчення релігійної історії.

Ключові слова: маргінальний напис, літопис, пом'яник, рукопис, грамота, Унія.

Постать А. С. Петрушевича є добре відомою в історіографії Галичини другої половини XIX – початку XX ст. Він зробив значний внесок у розвиток не лише історії, а й етнографії, археології та ряду інших суміжних дисциплін. Загальновідомим є той факт, що ряд тогочасних академічних дослідників досить скептично оцінювали його науковий доробок¹. З іншого боку – звання доктора історії Київського університету, членство у Празькій, Будапештській, Бухарестській, Петербурзькій Академіях наук та ряду археографічних товариств² свідчать про його непересічні наукові здобутки та визнання.

Як відомо, отець А. Петрушевич займав посаду крилошанина Львівської митрополичої греко-католицької капітули. Релігійний світогляд та приналежність до русофільського суспільно-політичного напрямку, справили значний вплив на сферу наукових зацікавлень дослідника. Займана посада давала можливість вільного доступу до архівів власної та Перемишльської греко-католицьких капітул, а також сховищ церков, монастирів і братств усього західноукраїнського регіону. Саме тому, результати проведених там евристичних та камеральних досліджень становлять окремий масив, до якого входять джерела, присвячені здебільшого релігійній проблематиці.

Якщо проаналізувати тематику історичних, археологічних та археографічних рефлексій А. Петрушевича, стає зрозумілим, що абсолютна їх більшість повністю чи частково присвячені релігійній тематиці³. З іншого боку, цей напрям діяльності науковця залишається поза увагою більшості дослідників його спадщини. Внесок А. Петрушевича у вивченні історії братств розглядають у своїх статтях В. Менько⁴ та Б. Лазорак⁵. На окрему

увагу заслуговує узагальнююча праця Л. Тимошенка⁶, у якій дослідник критично аналізує найвідоміші публікації А. Петрушевича, які були присвячені релігійній проблематиці.

Як відомо, абсолютна більшість науковців вважають головною історичною працею А. Петрушевича «Сводную Галицко-Русскую летопись», опубліковані томи якої охоплюють хронологічний проміжок 1600-1800 р.р. Зважаючи на хронологічний принцип викладу подій та ряд інших стильових особливостей, цю працю доцільно розглядати як «збірку літописних записок». Через довільну впорядкованість матеріалу, складну для сприйняття пересічним читачем мову («язичіє»), а інколи і використання застарілої чи випадкової літератури, на перший погляд складно оцінити її значення та внесок А. Петрушевича для розвитку історіографії Галичини другої половини XIX століття загалом, та історії церкви зокрема. З іншого боку, більш детальний аналіз використаних автором джерел засвідчує, що значна їх частина була введена до наукового обігу ним особисто, а подальше дослідження уже відомих – стало новим етапом їх камерального вивчення.

Об'єктом нашого дослідження є два томи згаданої праці А. Петрушевича, які були присвячені історії Галичини та суміжних земель XVII століття: «Сводная Галицко-Русская летопись съ 1600 по 1700 годъ»⁷ та «Дополнения»⁸ до неї. Предмет – надруковані автором джерела до історії церкви, що розкривають становище тогочасних релігійних установ та діяльність відомих представників духовенства (патріархів, митрополитів, єпископів), до стану якого входив і сам дослідник, а також події, пов'язані із запровадженням Унії, конфесійною боротьбою тощо.

У згаданих працях А. Петрушевича, серед використаних ним джерел, найбільшу групу становлять різноманітні написи: маргінальні, настінні, надгробні та на різних предметах (здебільшого релігійного вжитку). На їх важливість для вивчення історії наголошує сам автор у Передмові до I-го тому досліджуваних нами рефлексій⁹, у якому цей тип джерел становить близько половини від усіх використаних дослідником. Порівняно незначною є їх частка у «Дополнениях», хоча вони залишились важливим матеріалом серед інших типів документів, використаних А. Петрушевичем. Серед написів, в свою чергу, найчастіше зустрічаємо поклики на вкладні та маргінальні, які робилися здебільшого на релігійній літературі і містили різночасні нашарування історичної інформації, пов'язані з іменами їх власників та користувачів. Записи на полях книг є окремим об'єктом книгознавчих досліджень, універсальним джерелом з історії мови, писемності та культури не лише оповідного, а й актового характеру

(засвідчували акт передачі чи купівлі-продажу книги)¹⁰. В нашому випадку вони є особливо цінними, адже ще з часів Київської Русі існував звичай зазначати своє ім'я на предметах, що призначалися в дарунок церквам та монастирям.

Інформативний потенціал маргіналій, як джерел до історії церкви є досить значним. Зокрема, при аналізі опублікованих А. Петрушевичем, можна простежити ряд закономірностей. Для прикладу, у надрукованих ним вкладних записках, як правило, зазначали: дату, відомості про людину, що робила вклад (ім'я, соціальне походження), та куди він робився (назва церкви чи монастиря, населений пункт), причини передачі книги (поминання душі, відпущення гріхів) та погроза можливою її крадією¹¹. Дуже часто, аналіз різночасних покрайніх записів на книгах дає можливість з'ясувати шляхи її розповсюдження: переходячи від одного власника до іншого (про що робились відповідні помітки на полях), вона ставала предметом вкладу кількох церков чи монастирів¹². Опубліковані А. Петрушевичем маргіналії дозволяють з'ясувати і ряд інших аспектів, пов'язаних з історією церкви. Зокрема, вивчення згадок про соціальне походження осіб, які дарували книги до релігійних установ, засвідчує, що це були вихідці з різних станів: селяни¹³, міщани¹⁴, шляхта¹⁵ та духовенство¹⁶.

Крім інформації про вклад, маргінальні записи дуже часто містять відомості про найрізноманітніші тогочасні події. Вони є особливо цінними тому, що були зроблені їх безпосередніми очевидцями або учасниками і дають можливість більш об'єктивно оцінити тогочасні явища та процеси, зробити узагальнені висновки історико-культурного характеру. Поряд з іншими, маємо цікаві записи тісно пов'язані з релігійною історією. Для прикладу, у двох досліджуваних нами працях А. Петрушевич надрукував маргіналії з Молитвослова, який знаходився у його приватній колекції¹⁷: написи розповідають про смерть, поховання, а згодом і перенесення мощей Св. Іоана Сучавського зі Стрия до Жовкви. Поряд з цим, автор згадує про переписувача самої книги – отця Григорія Петрушевича, більш докладний опис діяльності якого дослідник видав в окремій публікації¹⁸. Інші записи також містять відомості, пов'язані з історією церкви: реставрація за наказом і коштом П.Могили Видубецького монастиря Св. Архистратига Михаїла¹⁹; візит сербського митрополита Михайла до Москви на аудієнцію до царя Олексія Михайловича у 1653 році²⁰; благодійний внесок К. Корнякта на реставрацію церкви Трьох Святителів у Львові²¹; напис на пергаментному Галицькому Євангеліє (датованому 1143 роком), зроблений Молдавським митрополитом Досифеєм у 1679 році з наказом

повернути книгу до монастиря у місті Крилос²²; смерть митрополита П. Могили та обрання на його місце С. Косова²³. Крім цього, часто маргіналії розкривають маловідомі сторінки життя митрополитів та єпископів, а також дають можливість повернути із забуття століть імена маловідомих ієреїв, священників та дяків, які служили церкві у селах та містечках українських земель протягом XVII ст.²⁴.

Аналіз опублікованих А. Петрушевичем маргінальних записів, а саме книг, на яких вони робились, дає можливість зробити висновок про поширення та популярність їх в період XVII ст.: абсолютна більшість – релігійна та богослужбова література. Серед них найчастіше зустрічаємо Євангелія²⁵ та Тетраєвангелія²⁶, Тріоді²⁷, Прологи²⁸, Соборники²⁹, Требники³⁰ та Устави³¹. Це ще раз підтверджує факт важливості книг як цінності, що розглядалась, насамперед, як духовна застава за відпущення гріхів, поминання рідних, вклад до Божого храму. Цікавим для нас є також питання про роль монастирів та братств, як центрів акумуляції, перерозподілу та розповсюдження книг. Зокрема, знаходимо часті задки про діяльність друкарні при Святоуспенській Лаврі в Уневі³², у сховищах якої А. Петрушевич у свій час досліджував рукописи та стародруки, що там зберігались. Крім цього, він позичав сюди для порівняння книги з бібліотек Крехівського та Онуфіївського монастирів³³. Маємо також відомості про діяльність видавничих центрів, які були засновані коштом місцевих братств Львова³⁴ та Вільно³⁵.

У контексті розвитку літератури на українських землях у XVII столітті, А.Петрушевич описує діяльність представників полемічного її напрямку, який був особливо популярним в цей період. Адже, як відомо, попри укладення Берестейської унії, питання об'єднання церков залишалося актуальним ще довгий час. Тому логічним є те, що на сторінках досліджуваних нами праць знаходимо часті відомості про відомих релігійних діячів, які брали активну участь у полеміці з цього приводу: Петра Могилу³⁶, Мелетія Смотрицького³⁷, Захарію Копистенського³⁸, Іоанікія Галятовського³⁹, Лазара Барановича⁴⁰, Лаврентія Зизанія-Тустановського⁴¹, Йосифа-Вельяміна Рутського⁴² та Петра Скаргу⁴³. Для прикладу, згадуючи про Кирила Транквіліона Ставровецького⁴⁴, А. Петрушевич подає опис найвідомішої його праці «Зерцало богословія», яка була дуже популярною в той час і неодноразово перевидавалась.

Крім маргінальних, окрему групу використаних автором джерел до історії церкви становлять інші написи: настінні, надгробні, на предметах релігійного вжитку – хрестах, іконах, дзвонах. А. Петрушевич, зазвичай, публікує їх мовою оригіналу, доповнюючи власною довідкою про

місцезнаходження джерела, об'єкт або предмет, на якому був зроблений відповідний напис.

Досить цікавими є надгробні написи, які були віднайдені автором під час його мандрівок різними населеними пунктами регіону⁴⁵. Вони не лише розповідають про особу померлого та роки його життя, а й про соціальний стан, діяльність тощо. Крім цього, сам текст автор доповнює відомостями про церкву чи монастир, на території якого було віднайдене поховання. Цікавими за змістом є написи, які були віднайдені А. Петрушевичем на території Святоуспенської Лаври в Уневі: вони містять відомості про Олександра Балабана (благодійника)⁴⁶ та Ісаю Сулятицького (архімандрита)⁴⁷ місцевого храму. Досить докладно вивчив А. Петрушевич написи, зроблені в різний час на стінах Успенської церкви та її каплиці у Львові⁴⁸ – вони розповідають про час заснування, реставрацію та імена осіб, чиїм коштом вона відбувалась. Над головними воротами церкви Воздвиження Чесного Хреста у Тернополі автор відчитав згадку про побудову місцевої каплиці⁴⁹, а написи зі стін храму Св. Георгія у Сучаві розповідають про його пограбування польськими солдатами⁵⁰. Опубліковані А. Петрушевичем автографи на предметах релігійного вжитку в абсолютній більшості випадків містять імена жертводавців або майстрів, що виготовили річ⁵¹.

Окрему групу джерел до історії церкви, становлять рукописні документи, серед яких особливо часто А. Петрушевич використовує добре відомий на сьогоднішній день рукопис греко-католицького митрополита Льва Кишки (1668-1728). Є припущення, що він вперше використав це джерело ще у 1853 році⁵² у рефлексії, присвяченій Перемишльській єпархії⁵³. Про добру обізнаність автора з працею Льва Кишки свідчать як частота її використання у двох частинах досліджуваної нами праці⁵⁴, так і опублікований ним докладний опис самого джерела⁵⁵: у ньому він висловлює припущення, що автор рукопису при написанні користувався працями Якова Суші. У нашому випадку, цей рукопис є особливо важливим через те, що на основі його уривків А.Петрушевич розкриває становище української церкви та діяльність її ієрархів. Зокрема, знаходимо відомості про висвячення А. Винницьким єпископа Є. Свистельницького⁵⁶, перехід до унії І. Винницького⁵⁷, опис процесу окатоличення українських земель⁵⁸, діяльність отців Василіанського ордену⁵⁹.

Крім Льва Кишки, А. Петрушевич користується працями іншого відомого представника духовенства – холмського греко-католицького єпископа Якова Суші (1610-1687), який був одним з перших, хто отримав доступ до римських архівів та використав їх матеріали у своїх публікаціях⁶⁰.

Добре відомими серед них є життєписи відомих релігійних діячів, що сприяли впровадженню Унії на українських землях – Йосафата Кунцевича⁶¹ та Мелетія Смотрицького⁶². Розкриваючи діяльність Й.-В. Рутського⁶³, М. Терлецького⁶⁴, С. Косова⁶⁵, а також при описі становища Перемишльської єпархії⁶⁶, подій, що відбувалися у м. Сокалі через вигнання місцевими жителями уніатського єпископа⁶⁷, А.Петрушеич використав іншу відому працю Якова Суші – «Relatio Jacobi Susza episcopi ruth. Chelmensis exhibita S. Congregationi de Propaganda fide circa annum 1664» («Доповідь до Конгрегації пропаганди в Римі»).

Наступна група джерел, що також містять важливі відомості до історії церкви, представлена монастирськими літописами. Серед них, найчастіше А. Петрушевич використовує Добромільський, Підгорецько-Пліснеський та Межигірський хронографи. Їх інформативний потенціал є досить різноманітним. Опубліковані автором уривки першого з них містять здебільшого відомості про події світської історії⁶⁸. Натомість, уривки Підгорецько-Пліснеського літопису розповідають про час заснування самого монастиря⁶⁹ (1663 р.), його ігуменів⁷⁰, побудову двох місцевих церков⁷¹, призначення єпископом А. Шумлянського⁷². Добре відомим на сьогоднішній день є Межигірський хронограф: крім його уривків, що розповідають про обрання Київськими митрополитами І. Борецького⁷³, П. Могилу⁷⁴, С. Косова⁷⁵, Й. Нелюбовича-Тукальського⁷⁶, Г. Четвертинського⁷⁷, В. Ясинського⁷⁸ та інші події релігійної та світської історії⁷⁹, А. Петрушевич опублікував докладний опис самого джерела⁸⁰. Крім вищезгаданих, знаходимо виписки з літописів Крехівського⁸¹, Унівського⁸² та Угорницького⁸³ монастирів.

Особливо багато відомостей до історії церкви містять пом'яники – книги, куди вписували імена померлих для проголошення молитов за прощення їхніх гріхів та спасіння душі у Царстві Божому. За місцем створення та використання, умовно можна розділити їх на три групи: братські, монастирські та церковні. Перша з них представлена уривками синодика львівського Успенського братства⁸⁴: під 1693 роком автор опублікував його опис⁸⁵, а також записи про призначення Київським митрополитом Йова Борецького⁸⁶, освячення Петром Могилою церкви Успіння Пресвятої Богородиці⁸⁷, надання Крехівському монастирю ставропігії⁸⁸. Знаходимо також опис пом'яника Луцького Хрестовоздвиженського братства⁸⁹ – А. Петрушевич вміщує інформацію про різні його редакції (хто і коли переписував) та структуру. Далі знаходимо уривки з переліком прізвищ відомих шляхетських родів Волині⁹⁰, які продовжували сповідувати православ'я, а також самих братчиків⁹¹, вписаних до цього

синодика. Ці відомості А. Петрушевич доповнює уривками інших двох, цікавих з точки зору релігійної історії, джерел – «Сборника» та «Каталога»⁹². На основі цих документів, автор вміщує невелику довідку про діяльність та учасників старшого (Воздвиження Чесного Хреста) та молодшого (Св. Георгія) братств у Луцьку.

Порівняно незначною є кількість церковних поминальних джерел. Зокрема, А. Петрушевич опублікував опис та виписки з синодика церкви Св. Параскевії у м. Бузьк⁹³. Більш докладним є аналіз пом'яника церкви Св. Івана Золотоустого⁹⁴, яка знаходилась на Краківському передмісті Львова: опубліковані під 1672 роком уривки розповідають про те, що цей храм був побудований у 1649 році коштом Симеона Содоми та його дружини Тетяни, освячений львівським єпископом А. Желиборським і у тому ж році зруйнований козаками. Знаходимо і перелік відомих, вписаних до цього пом'яника, осіб⁹⁵ – шляхтич Федір Папер (благодійник храму), львівський друкар Михайло Сльозка, отець Антоній Радилівський.

Група монастирських поминальних джерел представлена виписками з Крехівського⁹⁶, Добромильського⁹⁷, Гошівського⁹⁸, Угорницького⁹⁹, Супрасльського¹⁰⁰ та Підгорецько-Пліснеського¹⁰¹ синодиків. Здебільшого, опубліковані автором уривки з них містять переліки вписаних туди родин, а також довідки про час написання, різні редакції та місцезнаходження. Найбільш докладними є описи Унівського¹⁰² та Онуфріївського пом'яників¹⁰³. У першому, крім традиційних даних про саме джерело та вписаних туди імен, А. Петрушевич вміщує віднайдені там згадки про наділення королем Владиславом IV монастиря землями¹⁰⁴ та дозвіл на заснування власної друкарні¹⁰⁵. Докладнішим, у порівнянні з іншими, є аналіз пом'яника монастиря Св. Онуфрія у Львові. Під 1661 роком маємо згадку про його створення тогочасним ігуменом о. Йосафатом за короля Яна Казимира і єпископа Перемишльського та Самбірського Антонія Винницького¹⁰⁶. Згодом автор доповнює ці дані інформацією про те, коли і ким він був переписаний; загальну кількість зроблених записів (17560), серед них – 915 різних родин; уривки зауважень до джерела, які були зроблені монахом Л. Осміловським і стосувалися того, що в пом'янику неможливо з'ясувати, до якої конфесії належав вписаний туди померлий¹⁰⁷.

Канонічні пам'ятки представлені Метрикою рукопокладених священників Львівської єпархії Й. Шумлянського¹⁰⁸. А. Петрушевич подав докладний опис самого джерела¹⁰⁹: вказав місцезнаходження, час створення – 1687 р., та хронологічні межі (1668-1710 р.р.). Знаходимо також зміст передмови¹¹⁰ та уривки вміщеного там послання до українського духовенства¹¹¹. Крім

цього, автор систематично практикує публікацію виписок з джерела у вигляді переліків населених пунктів, церков та монастирів, у яких Й. Шумлянський проводив рукопокладення духовенства¹¹².

Значним є комплекс писемних джерел актового типу, який представлений грамотами (надавчими, фундаційними, установчими), універсалами, люстраціями та інвентарями церковних бенефіцій, королівських та приватновласницьких маєтків XVI-XVIII століття. Проаналізувавши їх призначення та зміст, можна зробити висновок, що абсолютна їх більшість пов'язані з релігійною історією: розкривають діяльність відомих церковних ієрархів, становище братств, монастирів та православного населення взагалі. Для прикладу, на сторінках досліджуваних нами праць, А. Петрушевич опублікував ряд актів, що стосуються Крехівського монастиря – надання йому патріархом Кирилом ставропігії¹¹³, підтвердження її польським королем¹¹⁴, земельні пожертви від благодійників храму¹¹⁵. Автор надрукував також схожі акти, які були надані для Угорицького¹¹⁶, Краснопустинського¹¹⁷ та Струмилокам'янецького¹¹⁸ монастирів.

Становище братств розкривають акти про підтвердження Ставропігії львівського Успенського братства та передачу йому у підпорядкування Онуфріївського монастиря¹¹⁹, благодійних пожертв від П. Сагайдачного¹²⁰. Опублікований під 1692 р. акт Львівського Консисто́рського суду був рішенням у суперечці між Рогатинськими братствами при церквах Св. Духа і Різдва Пресвятої Богородиці та місцевими євреєм-лихварем за землі¹²¹. Решта джерел цієї підгрупи представлені здебільшого установчими грамотами для затвердження статутів та артикулів братств, що виникали в різних населених пунктах регіону: Старому¹²² та Новому Самборі¹²³, Кам'янці Струмилової¹²⁴, Красному Ставі¹²⁵, Миколаєві¹²⁶, Тернополі¹²⁷, Янові¹²⁸, Куликові¹²⁹, Жовкві¹³⁰, Гологорах¹³¹ та Рогатині¹³².

Становище православного населення та процес запровадження унії на українських землях розкривають опубліковані А. Петрушевичем акти про перехід до неї частини представників волинської шляхти¹³³. Наступний етап цього процесу, а саме перехід до унії Галицької ієрархії, висвітлюють наступні, вміщені автором, акти: присяга («*juramentum*») послів Волинського воєводства перед Любецьким з'їздом 1680 р. та сеймом у Варшаві 1681 р., в якій вони задекларували непорушність засад православної церкви¹³⁴; декларація, складена польськими комісарами за рішеннями Варшавського сейму і видана 18 березня 1681 року, в якій гарантувалося збереження прав для православного населення українських земель, за умови їхнього переходу до унії¹³⁵ та видана з цього ж приводу грамота Яна

III Собеського від 31 березня 1681 р.¹³⁶. Аналогічна проблема була причиною скликання єпископських соборів у Перемишлі, уривки актів яких неодноразово публікує А. Петрушевич¹³⁷. Процес поступового переходу галицького духовенства до унії автор засвідчує згадкою про підписання Перемишльським єпископом І. Винницьким 6 березня 1687 р. «Исповедання на Унию съ Римскимъ престолом»¹³⁸. Утиски православної церкви з боку католицького духовенства і польської шляхти засвідчує універсал Яна Казимира 1657 року¹³⁹.

Про повноваження відомого релігійного діяча Й. Шумлянського інформують грамоти про призначення його у 1668 р. львівським єпископом¹⁴⁰ та передачу йому в управління Київської митрополії¹⁴¹. Часто зустрічаємо акти про номінованих церковних ієрархів: архімандритів Унівського (В. Шептицького)¹⁴² та Києво-Печерського (Й. Тризни)¹⁴³ монастирів, холмського (І. Малаховського) та перемишльського (І. Винницького) єпископів¹⁴⁴, Київського митрополита Сильвестра Косова¹⁴⁵.

Опублікований А. Петрушевичем інвентар монастиря Св. Івана, який існував на Краківському передмісті Львова¹⁴⁶, містить відомості про земельні володіння та історію заснування монастиря, імена благодійників, перелік книг в місцевій бібліотеці та засвідчує факт існування при ньому двох братств – молодшого Св. Іллі та старшого Св. Івана Богослова. В інвентарі Києво-Печерського монастиря¹⁴⁷ знаходимо інформацію про час заснування храму, імена та розмір пожертв його благодійників (Катерини Скаришевської, Георгія Устрицького, Анни Гуляницької). Аналогічний зміст мають уривки інвентаря львівського монастиря Св. Георгія¹⁴⁸.

Проаналізувавши поклики на місцезнаходження джерел, використаних при написанні досліджуваних нами праць, можна визначити географію евристичних та камеральних досліджень А. Петрушевича. Абсолютна більшість з них зберігалися у збірках бібліотек ім. Оссолінських¹⁴⁹, Народного Дому¹⁵⁰ та архіві Успенського братства¹⁵¹ у Львові, фондах Перемишльської¹⁵² та Львівської¹⁵³ греко-католицьких капітул, архівосховищах Крехівського¹⁵⁴, Онуфріївського¹⁵⁵ Унівського¹⁵⁶ та інших монастирів¹⁵⁷ та церков¹⁵⁸, які існували у містах і селах Галичини, Волині, Буковини, Карпатської України та прилеглих територій.

Підсумовуючи, зазначимо, що проаналізований масив джерел до історії церкви, у переважній більшості був віднайдений, вивчений та введений до наукового вжитку власне А. Петрушевичем. Як основу тематичного поділу на групи використано класифікацію, запропоновану І. Скочилясом¹⁵⁹. Інформативний потенціал описаних матеріалів є досить різноманітним і дає змогу з'ясувати становище православного населення та церкви на

українських землях у XVII столітті, діяльність відомих релігійних діячів та братств, а також – особливості процесу запровадження унії після підписання Берестейської угоди 1596 року. Відомості джерел, власні коментарі та припущення, А. Петрушевич доповнює виписками зі своїх публікацій та праць відомих сучасних йому науковців – С. Соловйова, Д. Зубрицького, С. Голубєва, М. Білозерського, А. Тайнера, І. Каратаєва. Активно використовував автор документи, які уже були до цього надруковані в археографічних збірниках – «Архив Юго-Западной России», «Акты Западной России», «Akty grodzkie i ziemskie». Попри це, а також складну для розуміння мову, довільну впорядкованість матеріалу, допущені неточності та деякі хибні припущення, А. Петрушевич віднайшов, описав та опублікував значну кількість джерел взагалі, і до історії церкви зокрема. Тому, більш докладне вивчення його творчої спадщини допоможе посісти цьому досліднику заслужене місце в історіографії Галичини другої половини XIX століття.

1. Королько А. «Сводная Галицко-русская летопись» А. Петрушевича – джерело для вивчення історичних пам'яток Галичини // Історичні пам'ятки Галичини. Матеріали наукової краєзнавчої конференції. 26 жовтня 2000 року, м. Львів. – Львів, 2001. – С. 21.
2. Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України (далі – ЛНУ). – Ф. 77. – Спр. 525/п. 13; Спр. 514/п. 13; Спр. 512/п. 13; Спр. 511/п. 13; Спр. 585/п. 17; Спр. 8/п. 1; Спр. 9/п. 1; Спр. 25/п. 1.
3. Петрушевич А. Кимъ, для чего и якимъ способомъ созванъ былъ Берестейскій церковный Соборъ въ 1596 году въ польской Речи Посполитой, за короля Сигизмунда III? Вопросы и Отвты // Вистникъ Народного Дома въ Львови . Додатокъ. Львовъ, 1890. – С. 7-44; Його ж. Холмская епархія и святители ея по 1866 годъ. Накладомъ автора. Львовъ, 1867. – С. 1+249; Його ж. Историческое извистіе о церкви св. Пантелеймона близь города Галича, теперь костеле св. Станислава оо. Францишкановъ, яко древнейшемъ памятнике романскаго зодчества съ первой половины XII столетія. Львовъ, друкарня Ставропигийного Института, 1881. – С. 118+1+2; Його ж. Жызь преподобнаго отца Іова, основателя Ставропигиальной Скитской обители чину Св. Василія. Списана современнткомъ ієромонахомъ Игнатіємъ изъ Любарова // Зоря Галицкая яко Альбумъ. Львовъ, 1860. – С. 225-251; Його ж. Путникъ о граде Іерусалиме. Составленъ неизвеснимъ галицко-русскимъ паломникомъ между 1597-1607 г. // Литературный Сборникъ издаваемый Галицко-Русской Матицею. Львовъ, 1872. – С. 99-124.
4. Менько В. Церковні братства Галичини та Волині XVII-XVIII століть в дослідженнях Антона Петрушевича (на прикладі «Сводной Галицко-Русской летописи») // Історія релігій в Україні. – Кн. 1. – Львів, 2010. – С. 603-609.
5. Лазорак Б. Публікація документів до історії «Confraternitatis stauropigianaе Іеоролієнсіс» (1848-1904) // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Вип. XI-XII. – Дрогобич, 2008. – С. 575-581.

6. Тимошенко Л. Антон Петрушевич – дослідник історії церкви // Багатокультурне історичне середовище Львова в XIX і XX століттях / За ред. Зашкільняка Л. та Матреніцького Є. – Т. IV. – Львів-Жешув, 2006. – С. 253-267.
7. Петрушевич А. Сводная Галичско-Русская летопись съ 1600 по 1700 годъ (далі – Летопись). – Львовъ, 1874. – 700 с.
8. Петрушевич А. Дополнения ко Сводной Галичско-Русской летописи съ 1600 по 1700 годъ, изданной въ Львови 1874 года (далі – Дополнения). – Львовъ, 1891. – 945 с.
9. Летопись. – С. 1.
10. Шамрай М. Маргіналії в стародруках кириличного шрифту 15-17 ст. з фонду національної бібліотеки ім. В. І. Вернадського. – К., 2005. – С. 6-17.
11. Летопись. – С. 55, 65, 220-221, 246-247; Дополнения. – С. 19-20, 51, 54-55, 73, 102, 227-228, 265-266.
12. Летопись. – С. 30-32, 140-141, 316; Дополнения. – С. 36, 102-103.
13. Летопись. – С. 84.
14. Там же. – С. 66, 213.
15. Там же. – С. 198; Дополнения. – С. 51, 73.
16. Летопись. – С. 205-206, 225; Дополнения. – С. 54-55, 230, 240
17. Летопись. – С. 246; Дополнения. – С. 727.
18. Петрушевич А. О собственноручнихъ рукописяхъ священника Григория Петрушевича // Вестникъ Народного Дома въ Львови. Львовъ, 1888. – № 63. – С. 557-559.
19. Дополнения. – С. 196.
20. Там же. – С. 340.
21. Там же. – С. 481.
22. Там же. – С. 649, 887.
23. Там же. – С. 918.
24. Летопись. – С. 138, 224, 238; Дополнения. – С. 19-20, 36, 230, 240, 265-266.
25. Летопись. – С. 11, 21, 50, 84, 104; Дополнения. – С. 238, 240, 265, 265-266, 281, 331, 400, 649, 749, 887.
26. Летопись. – С. 42-43, 97, 119, 134, 179; Дополнения. – С. 19-20, 36, 51, 102, 202, 215, 227, 227-228, 384-385.
27. Летопись. – С. 62, 102, 169, 220, 248; Дополнения. – С. 230, 545, 903, 918, 928-929.
28. Летопись. – С. 82, 103, 140, 146, 170, 198; Дополнения. – С. 589-590.
29. Летопись. – С. 65, 81, 153; Дополнения. – С. 17, 63-64, 81, 340.
30. Летопись. – С. 248; Дополнения. – С. 54-55, 111, 398, 727, 749, 773.
31. Летопись. – С. 55, 85, 95-96, 123-124, 239-240.
32. Там же. – С. 608, 673-674, 675, 682; Дополнения. – С. 408, 457, 519, 549, 572, 602, 623, 662, 695, 722, 734, 744, 752, 755, 763, 773.
33. Мицько І. Святоуспенська Лавра в Уневі (кінець XIII ст. – кінець XX ст.). – Львів, 1998. – С. 58, 62.
34. Дополнения. – С. 46, 66, 187.
35. Там же. – С. 82, 95, 96, 228.
36. Летопись. – С. 505; Дополнения. – С. 131-132, 150-151, 197, 214-215, 231-232.
37. Летопись. – С. 415, 417, 463; Дополнения. – С. 120-121, 153, 268.

38. Там же. – С. 96, 100-101, 103-104, 114, 119-120, 121, 122, 127, 133-134.
39. Летопись. – С. 638, 651; Дополнения. – С. 400, 468 549, 558, 662, 671.
40. Там же. – С. 443, 519, 536, 549, 580, 590, 623.
41. Там же. – С. 113-114, 777.
42. Там же. – С. 74.
43. Там же. – С. 905.
44. Летопись. – С. 426; Дополнения. – С. 232, 580, 722, 744, 752, 755.
45. Летопись. – С. 56, 62, 84; Дополнения. – С. 43, 283, 385, 681.
46. Летопись. – С. 79-80.
47. Там же. – С. 92.
48. Там же. – С. 67-68, 168; Дополнения. – С. 150.
49. Летопись. – С. 65.
50. Там же. – С. 227; Дополнения. – С. 700, 713.
51. Летопись. – С. 71, 83-84, 112, 147-148, 166, 169, 178, 181, 256; Дополнения. – С. 20, 35, 55, 223, 325, 332, 339-340, 385, 419, 442, 511, 518, 589, 650-651.
52. Кісіль В. Джерела I-го тому «Сводной Галицко-Русской летописи» Антона Петрушевича // Дрогобицький краєзнавчий збірник. / Ред. кол. Тимошенко Л. (голов. ред.), Винар Л., Войтович Л., Гмітерек Г. та ін. – Вип. XIV-XV – Дрогобич: Коло, 2011. – С. 461.
53. Петрушевич А. О начатках перваго епископства в галицко-русском княжестве // Зоря Галицкая. – Львовъ, 1853. – № 6-11.
54. Летопись. – С. 16-17, 62, 126-127, 139-140, 154, 209, 228, 235; Дополнения. – С. 7-8, 8, 28-30, 40, 45, 48-49, 59-60, 63, 66, 80, 121, 126, 151, 186, 311, 411, 415, 546, 557, 571, 620-621, 630-631, 753, 759, 807-808, 860-861, 864, 869-870, 882, 888, 895.
55. Там же. – С. 28-30.
56. Летопись. – С. 152.
57. Там же. – С. 236.
58. Там же. – С. 294.
59. Там же. – С. 448-449.
60. Плохій С. Від Якова Суші до Атанасія Великого (огляд видань римських джерел з історії української церкви) // Український археографічний щорічник. Нова серія. – Вип. 2. – Т. 5. – К., 1993. – С. 6.
61. Susza J. Cursus Vitae et Certamen Martyrii B. Josaphat Kuncevicii Archiepiskopi Polocensis, Episkopi Vitebscensis et Mscislaviensis, Ord. D. Basilii Magni. – Romae, 1665.
62. Susza J. Saulus et Paulus Ruthenae Umonis Sanguine Beati Josaphat transforvatus, sive Meletius Smotriscius Archiepiskopus Hieropolitanus Archimandrita Dermanensis Ord. S. Basilii Magni. – Romae, 1666.
63. Летопись. – С. 75-76.
64. Там же. – С. 449, 647.
65. Там же. – С. 528.
66. Там же. – С. 114-115.
67. Там же. – С. 576.
68. Там же. – С. 15, 102, 109, 123, 126, 169, 179, 199, 246.

69. Там же. – С. 135-136.
70. Там же. – С. 148-149, 212.
71. Там же. – С. 227-228.
72. Там же. – С. 215.
73. Дополнения. – С. 909.
74. Там же. – С. 916-917.
75. Там же. – С. 871.
76. Там же. – С. 877-878.
77. Та же. – С. 891.
78. Там же. – С. 891-892.
79. Там же. – С. 857, 858, 862, 869, 871-872, 873, 874, 876-877, 880, 882, 885, 888, 895, 898, 903-904, 905, 906-907, 908, 911, 912, 913, 915, 936.
80. Там же. – С. 896-897.
81. Летопись. – С. 130, 131-132.
82. Там же. – С. 72-73.
83. Там же. – С. 45.
84. Там же. – С. 57, 70, 202, 228, 230, 237; Дополнения. – С. 759-760.
85. Летопись. – С. 249.
86. Там же. – С. 59.
87. Там же. – С. 85.
88. Там же. – С. 141.
89. Там же. – С. 186-187; Дополнения. – С. 75-76.
90. Летопись. – С. 187-190; Дополнения. – С. 78-80.
91. Летопись. – С. 249-252.
92. Дополнения. – С. 76-78.
93. Там же. – С. 661.
94. Там же. – С. 499.
95. Там же. – С. 501-502.
96. Летопись. – С. 48-49.
97. Там же – С. 50.
98. Там же. – С. 134-135; Дополнения. – С. 925.
99. Летопись. – С. 180; Дополнения. – С. 547.
100. Дополнения. – С. 160-161.
101. Летопись. – С. 233.
102. Летопись. – С. 24-27.
103. Дополнения. – С. 413, 877.
104. Летопись. – С. 24.
105. Там же. – С. 174.
106. Дополнения. – С. 413.
107. Там же. – С. 877.
108. Скочиляс І. Галицька (Львівська) єпархія XII-XVII століть. Організаційна структура та правовий статус. – Львів, 2010. – С. 106.
109. Летопись. – С. 211-212.
110. Дополнения. – С. 667-668.
111. Там же. – С. 669-671.

112. Летопись. – С. 153, 161, 165, 167, 174, 180, 194-195, 197-198, 226, 235, 248, 261.
113. Там же. – С. 66, 457.
114. Там же. – С. 157-160.
115. Там же. – С. 128, 192, 548.
116. Там же. – С. 43-44.
117. Там же. – С. 142, 143.
118. Там же. – С. 161.
119. Там же. – С. 39.
120. Дополнения. – С. 105.
121. Там же. – С. 720.
122. Там же. – С. 413, 877.
123. Там же. – С. 227.
124. Там же. – С. 694.
125. Летопись. – С. 301.
126. Там же. – С. 325.
127. Там же. – С. 330.
128. Там же. – С. 446.
129. Там же. – С. 608.
130. Там же. – С. 382-383.
131. Дополнения. – С. 11.
132. Летопись. – С. 457.
133. Там же. – С. 19-21.
134. Дополнения. – С. 577-578.
135. Там же. – С. 591-593.
136. Летопись. – С. 642-646.
137. Дополнения. – С. 11, 49, 60, 63, 65, 69, 151, 156, 165, 208, 225-226, 231, 331, 376, 407, 411, 415, 454, 503, 511, 598, 668, 693-694, 727-728, 732.
138. Там же. – С. 668.
139. Там же. – С. 376-377.
140. Летопись. – С. 328-330.
141. Там же. – С. 180.
142. Дополнения. – С. 454-456.
143. Там же. – С. 870.
144. Там же. – С. 714.
145. Там же. – С. 870-871.
146. Там же. – С. 499-501, 502.
147. Там же. – С. 656, 657, 694, 881, 882.
148. Там же. – С. 888-891, 897-898.
149. Там же. – С. 17, 25, 114, 426, 896-897, 898-903, 923.
150. Летопись. – С. 74-75, 84; Дополнения. – С. 230, 265-266.
151. Там же. – С. 6, 105, 240, 395, 430, 591-593, 758-759.
152. Летопись. – С. 55, 85, 95-96, 103, 130-131, 134, 138, 140, 153, 170; Дополнения. – С. 376-377.
153. Летопись. – С. 65, 224, 286, 667

154. Там же. – С. 35, 47, 60, 101, 115-116, 220-221.
155. Там же. – С. 55, 82, 153; Дополнения. – С. 28-30, 339-340, 413, 499.
156. Летопись. – С. 205-206.
157. Там же. – С. 60-61, 119, 238; Дополнения. – С. 55, 131-132, 196, 281, 928-929.
158. Там же. – С. 35, 36, 43, 51, 102, 283, 325, 331, 400, 419, 442, 446, 511, 518, 545, 589, 681, 727, 749, 884-885.
159. Сkochиляс І. Галицька (Львівська) єпархія XII-XVII століть. Організаційна структура та правовий статус. – Львів, 2010. – С. 104-106.

SUMMARY

Volodymyr Kisil

THE SOURCES OF THE CHURCH HISTORY IN VOLUMES

OF "SVODNAYA HALYTSKO-RUSSKAYA LETOPIS FROM 1600 TILL 1700 YEARS"

BY A. PETRUSHEVYCH

In this article different types of sources of the church history were issued, which were published by A. Petrushevych in volumes of "Svodnaya Halytsko-Russkaya Letopis from 1600 till 1700 years". The structure and the peculiarities are shown, the informational potencial is analysed and their importance as the sources for the religious history studying.

Богдан Лазорак

МОЛОДШІ ЦЕРКОВНІ БРАТСТВА ЛЬВІВСЬКО-ГАЛИЦЬКО-КАМ'ЯНЕЦЬКОЇ ЄПАРХІЇ У XVIII СТ.: СПРОБА КОНТЕКСТУАЛЬНОГО АНАЛІЗУ

Контекстуальна інтерпретація історії унійних церковних братств в українській історіографії сьогодні щойно розпочинається. Водночас історія молодших церковних братств залишається практично не розробленою. У даній розвідці на підставі маловідомих та невідомих джерел, здійснено спробу аналізу інституційного розвитку та функціонального призначення молодших церковних братств, які діяли на теренах Львівсько-Галицько-Кам'янецької єпархії у XVIII ст.

Ключові слова: молодше церковне братство, Львівсько-Галицько-Кам'янецька єпархія, статут братства, прибутки та витрати братства.

Вивчення історії унійної Львівсько-Галицько-Кам'янецької єпархії періоду XVIII ст. неможливе без урахування різноманітних історико-релігійних контекстів, одним із яких є контекст діяльності молодших церковних братств, які разом із старшими братствами репрезентували ментальну ідентичність локального парафіяльного середовища мирян. Відтак, об'єктом нашого дослідження є мережа чоловічих та сестринських